ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ISSN 1011-727X

SULHİ DÖNMEZER
MUSTAFA BUDAK
MUSTAFA GÜL
İLKER ALP
İBRAHİM TATARLI
ZEKERİYYA ULUDAĞ
MUSTAFA ESKİ
ENVER KONUKÇU
MUSTAFA BALCIOĞLU
HANIM HALİLOVA
ZEKİYE KOPAÇLI
İSMET GİRİTLİ
HASAN KUNDAKÇI
ETHEM RUHİ FIĞLALI
CEZMİ ERASLAN
FAHİR ARMAOĞLU

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Cilt: XIII **TEMMUZ 1997** **Sayı: 38**

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER'İN KASTAMONU'DA VERDİĞİ KONFERANS

Yrd.Doç.Dr. MUSTAFA ESKİ *

Hamdullah Suphi Bey, 1922 yılında, Kafkasya, Buhara ve Semerkant'ı içine alan bir Şark gezisi plânlamıştır. Bu maksatla Ankara'dan hareket etmiş ve 23 Nisan 1922'de Kastamonu'ya gelmiştir. 24 Nisan'da okulları ziyaret etmiş, Sultâni'de düzenlenen müsamereye katılarak bir konuşma yapmış ve bazı öğrencilere çeşitli hediyeler vermiştir. 25 Nisan günü de İnebolu'ya gitmiştir.[1] Buradan da deniz yoluyla Tiflis'e hareket etmiştir.

Hamdullah Suphi Bey, bu seyahatinden Temmuz sonlarına doğru dönmüş ve 1 Ağustos 1922 günü yine Kastamonu'ya gelmiştir.

Açıksöz gazetesi, ilk gelişinde kendisiyle bir mülâkat yapmış ve gezinin amacına yönelik bilgi almıştır.[2] Aynı şekilde, dönüşte bir mülâkat yapmış ve seyahat izlenimleri hakkında sorular sormuştur.[3]

Hamdullah Suphi Bey, dönüşünde bir hafta kadar Kastamonu'da kalmıştır. Burada, "Türkler'in Muhtelif Medeniyetlerle İcra Ettikleri Temaslar ve Avrupa Medeniyetinin Tesiratı" hakkında bir konferans vermiştir. Konuşma, ayrı ayrı günlerde ve iki farklı konuda plânlanmış iken, daha sonra her iki konu birleştirilmiştir.

Kastamonu Sultânisi'nde iki saatten fazla süren uzun konuşma büyük bir kalabalık tarafından dinlenmiştir. Hamdullah Suphi Bey'in konuşması Açıksöz gazetesinin dört ayrı sayısında yer yer özetlenerek verilmiştir[4]. Kabul etmek gerekir ki, o günkü imkânlar içinde bu tür konuşmaları aynen zaptetmek mümkün değildir. Buna rağmen konuşmanın can alıcı kısımları

---

* Gazi Üniversitesi Kastamonu Sağlık Meslek Yüksek Okulu Müdürü.

1 **Açıksöz gazetesi**, 25 Nisan 1922, sayı: 469.

2 **Açıksöz gazetesi**, 29 Nisan 1922, sayı: 472.

3 **Açıksöz gazetesi**, 2 Ağustos 1922 sayı: 547.

4 **Açıksöz gazetesi**, 13.8.1922, sayı: 553; 14.8.1922, sayı: 554; 16.8.1922, sayı: 556, 17.8.1922, sayı: 557.

çok dikkatle tespit edilmiş; bazı bölümler ise özetlenmiştir.

O'nun, konferanstaki konuşmaları, gazetedeki şekliyle aynen alınmıştır. Açıksöz'de biraz genişçe özetlenen kısımlar ise daha da kısaltılmıştır. Konuşmada, bugün kullanılmayan kelimeler geçmektedir. Genel anlamda bir sadeleştirme yapılarak üslûba müdahale edilmek istenmemiş; ancak makalenin sonunda bazı kelimelerin karşılıkları gösterilmeye çalışılmıştır.

Hamdullah Suphi Bey konuşmasına, "Türkiye'deki inhitatın sebepleri nedir?" sorusu ile başlamış ve buna kendisi cevap vermiştir:"Memleketin küçülmesi, izmihlâle dûçar olmasının sebebi nedir? Ben, bu musahebemde, bu suale cevap vermeye çalışacağım. Bu suali şüphesiz sizler de kendi nefsinize sordunuz. O suali ben de kendime sordum. Yalnız kendime sormakla iktifa etmedim. Fikirlerine ehemmiyet, malûmatlarına kıymet verdiğim otuz iki zata o suali sordum. Yaşamak için kendinde meknûz olan bu kadar kuvvetlere rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun ne için inhitat ettiğini, memleketin ma'ruf zevatına ayrı ayrı tekrar ederek fikirlerini aldım. Bu otuz iki zatın verdikleri cevaplar hep ayrı ayrı idi. Kendisine ilk suali tevcih ettiğim zat, maliye mütehassıslarından bir münevverdi. Bu zat bana dedi ki, Türkiye'nin derdi, onun servetinin azalmasındandır. Servetsiz, parasız ne ordu yapmak imkânı vardır, ne maarifi tâmim etmek, ne memleketi kurtarmak mümkündür.

Nafia işleri ile meşgul bir zata sordum, O da yarım saat izahat verdi. Bütün çareyi yol yapmakta görüyordu. memleketi çok vasi, girift bir yol şebekesi ile ihata ediniz; Türkiye kurtulacaktır, diyordu.

Maarif işleri ile maruf bir zat da derdimizin bütün ruhunu bir elifba meselesi olarak telâkki ediyordu. Millet okumuyor, millet cahildir diyor, milleti okutunuz diyor, memleket ebediyyen kurtulacaktır kanaatini serdediyordu.

Ma'ruf bir idare memurumuz da, sorduğum suale şu cevabı verdi: Bu memleketi kurtarmak mı istiyorsunuz? Öyle ise iyi memur yetiştirin.

Artık burada duruyorum. Sizlere, bu otuz iki zattan aldığım cevapları nihayete kadar sayacak değilim. Yanlız buraya kadar söylediklerimden şu

anlaşılıyor ki, ortadaki hasta için konan teşhisler hep ayrı ayrıdır. Bu muhtelif teşhisler içinde ben, size kendi teşhisimi arz edeceğim."

Hamdullah Suphi Bey, sohbetin konusunu ikiye ayırmıştır. Birincisi, başlangıçtan itibaren Türk Milleti'nin muhtelif medeniyetlerle yaptığı temaslar ve tesirleri, ikincisi ise, son Avrupa medeniyetinin etkileri.

O, sözlerine şöyle devam etmiştir: "Mensubu olduğumuz Türk Milleti'nin vatanı, Asya'nın ortasında, dünyanın en yüksek bir yaylasıdır. Eğer bütün dünyanın karalarını denizin içine gömülmüş farz edersek, denizin üstünde en son kalacak olan parça işte bu Orta Asya yaylasıdır. Bu yaylanın irtifaı 4500 metredir. Etrafı, gulâne irtifalarla yükselen dağlarla çevrilmiştir. Bunların içinde kırk dağ sayıyoruz ki 6000 metre irtifaya maliktir.17 dağ sayıyoruz ki, 7500 metre irtifaı var. Bunların arasında yalnız birisi, toprakların göklere sokulmuş en nihai noktasını teşkil ediyor ki, irtifaı 8800 metredir. İşte Asya'nın ortasındaki bu yüksek dağlar, aynı zamanda cihanın en yüksek yaylasını taşıyorlar. Bu harikulâde dağ silsilelerinden şimaldaki Altay silsilesi, Sibirya nehirlerini doğuruyor. Şarka isabet eden silsile, Hindiçin nehirlerini, cenup silsilesi ise Ganj, İndüs gibi cihanın en muazzam nehirlerini denizlere döküyor. Garb silsilesinin nehirleri de Türkistan bozkırlarını geçerek Hazar Denizi'ne akıyor. Diyebiliriz ki bu nehir istikâmetleri aynı zamanda Türk Milleti'nin muhaceret istikâmetlerini de göstermektedir.

Türkler şimale gittiler, Bir kol şarka gitti. Bir kol cenuba, Hind'e indi. Garba giden kol da ikiye ayrıldı. Biri Ural nehri ile Hazar sahillerine, diğeri Anadolu yaylalarına ve Anadolu arazisine girdi".

Hamdullah Suphi Bey, konuşmasının bu bölümünde, göç yollarını çizmiş ve dinleyicilerle beraber bu yollarda bir gezinti yapmıştır. Sonra konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir : "Biz bugün bu muhaceret yollarında hâlâ üç,dört bin sene evvelki Türkler'i bütün âdetleri, yaşayışları ile görebiliriz. Bugün Anadolu içinde de, Asya'nın ortasında da Türk'ün geçtiği herhangi bir yerde de, o eski Türk örneği ile karşı karşıya gelebirsiniz. Malûmunuzdur ki arkadaşlar, eski Türkler çoban örneğinde yaşayan Türkler'di. Çünkü bozkır yaylaları dünyanın en büyük ve feyizli mevâşi sürülerini yetiştiren bir yerdir. Türk, bu hudutsuz geniş yaylalarda hep atının

üstünde yaşadı. İngilizler için söylenen bir söz vardır: 'Her İngiliz gemide doğar, gemide yaşar, gemide ölür' derler. Bu sözü ata tahvil ile Türkler tatbik edebilirsiniz. Cedlerimiz at üstünde doğdular,at üstünde öldüler. Binaenaleyh, Türk tarihi at üstünde kurulmuş bir tarihtir. Eski Türk attan indiği vakit âdeta sâlâk bir adamdır. Bacakları kavs haline geçmiştir.

Fakat arkadaşlar, tarih-i içtimai bize gösteriyor ki, ata binen milletler, en ziyade sabit olan milletlerdir. At üstünde kurulan tarihler en muhkem tarihlerdir. Size ilk hamlede garip ve mizahî görünecek olan bu söz en büyük hakikattır. Çünkü at üstünde yaşayan milletler kendi benliklerini, kendi seciye ve âdetlerini en çok muhafaza ediyorlar. Çünkü fazla bir tazyik görünce, atçı millet derhal başka bir yere gider. Gelen mesuliyetin altında ezilip kalmaz ve kendini kaybettirmez. Atçı milletler kolay kolay maişet değiştirmedikleri içindir ki, hâlâ üç, dört bin şene evvelki örneği ile yaşayan Türkler'i görüyoruz ve ta ibtidadan bu güne kadar Türk Milleti'nin muhtelif medeniyetlerini zamanı aşarak bir arda görmek mümkün oluyor."

Hamdullah Suphi Bey, bu bilgilerden sonra, Türk Milleti'nin ahlakî faziletlerinden, karakterindeki sağlamlıktan; bozkırlarda, kervanlardan aldığı tesirlerden ve Türk göçlerininin hangi sebeplerle yapıldığından söz etmiştir. Türkler'in, daima baskıya uğradıkları zaman göçe kalkıştıklarını, Anadolu'ya gelenlerin de bu nedenle geldiklerini, bundan dolayı bizim devletimizin bir muhaceret devleti olduğunu anlatmıştır. Harita üzerinde; milletimizin dağılımını ve dillerini göstermiş; daha sonra, millî benliklerini kaybetmeyen Türkler'den söz ederek şunları söylemiştir.

"Arzın haritası üzerinde Türkistan Çin'i denen bir yer var. Türkler, Çin'in o kısmına kendi isimlerini verecek kadar orayı Türkleştirdiler. Biz, oraya mazimizi götürdük. Yalnız memurunu sokmuş bir hükümet vaziyetinde kalmadık. Türkler her gittikleri yerde cihan ticaretini ellerine aldılar. Her yerde kuvvetli Türk hükümetleri kurdular. Sonra beriye, Afganistan'a geliniz. Orada birbuçuk, iki milyon Türk var. Afganistan istilâsını yapan Türkler, Hindistan'a girdiler. 293 milyonluk müthiş bir Hint kitlesi içine düşen bu dört, beş milyonluk Türk kitlesi, maatteessüf tabiatıyla inkısama uğradı. Teşkilât-ı şekliyeleri ile hâlâ Türk olduklarını teşhis edebileceğimiz bu Türkler, ne Türklüklerini biliyorlar, ne onlarda Türklüklerine ait bir hatıra görebilirsiniz. Lâkin oradan başka yerlerde Türkler

hep kendilerini ve lisanlarını muhafaza ettiler. İran medeniyeti içinde gibi, Asya medeniyeti içinde, Yunan medeniyeti ile mukayese edilebilen yüksek bir medeniyet içinde Türkler erimedi. Şimalî İran bugün bile hep Türkler ile dolu. Türkler, İran'da dokuz hanedan-ı saltanat verdi ve Türk lisanı orada resmî lisan olan Farisî ile asırlarca mücadele eden ve muzaffer kalan bir lisan oldu.

Sonra Türk istilâlarının geçtiği yollardan biri Kafkasya'dır. Orada üç-buçuk milyon Türk mevcut. Fakat Türkçe lisanı sirayet ve hâkimiyetini diğer Kafkas akvamına da teşmil etmiş. Batum'dan başlayarak Tiflis'e kadar, Türk'ün en az olduğu sahalarda bile herhangi bir işiniz için yalnız Türkçe'nin kâfi geldiğini görüyorsunuz. Türkçe, Kafkasya'da bir Gürcü ile bir Rus zâbiti, bir Rus ile bir Ermeni arasında mutavassıt bir lisan olmuş.

Nihayet efendiler, muhaceret yolları üstünde biraz daha garba geliniz. Biliyorsunuz ki. Türk'ün en büyük uğrağı Anadolu olmuştur. Dikkatinizi şu nokta üzerine tahsisen celb ederim: Anadolu'da Roma medeniyeti gibi, Bizans medeniyeti gibi en imtisasçı medeniyetler asırlarca yaşadığı halde, bütün bu medeniyetler Anadolu'da Türk'e tamamen mağlûp olmuşlardır. Biz, kendi lisanımıza hiç ehemmiyet vermediğimiz, mektepleri ancak altmış, yetmiş senedir açmaya başladığımız, Anadolu'da, medreselerimizde hep Arapça'yı tâmim ile uğraştığımız halde, Türk Anadolu'ya kendi lisanını tamamen hâkim kılmıştır. Ve bugün Anadolu'da lisanlarıyla, dinleriyle, şerefleri, hatıraları, maziye sadakâtlarıyla Türk, Anadolu'da bir vahdet vücuda getirmiş ve Anadolu tamamiyle Türkleşmiştir.

Arkadaşlar, istilâ yollarını takip ederek giderseniz, Suriye'nin Halep'e kadar olan aksamıyla Irak'ın mühim bir parçasının da Türkleşmiş olduğunu görürsünüz.

Sonra Rumeli'ye geçiniz. Bulgaristan'da bir milyona yakın Türk var. Tuna'nın iki sahilinde hep Türkçe konuşurlar. Bulgaristan'da mağlûp olan Türk, lisanını ve benliğini mağlûp ettirmedi. Samsun'da yirmi, yirmi iki yaşında bir Bulgar gencine tesadüf ettim. Güzel Türkçe konuşuyordu. Eski Bulgarlar'ın Türkçe konuşmasına hayret etmezdim. Fakat nasıl oluyordu da bugünkü Bulgar nesli dahi Türkçe biliyordu. Bunu kendisinden sordum. Güldü, "ben Varnalıyım. orada alış veriş hep Türkçe ile yapılır ve biz hep

Türkçe biliriz"dedi.

Rumeli'de Türk kitlesini Bosna-Hersek içerlerine kadar uzamış görürsünüz. Ecdadımız, hatar cihetlerini tutmak için yer yer Türk kitleleri yerleştirmişlerdi. Rumeli'nin muhtelif akvâmı içinde, hâlâ benliğini muhafaza eden bu konakları hiç izinizi kaybetmeden Bosna içerlerine kadar takip edebilirsiniz.

Sonra Dobruca'ya geçiniz. Orası da Türk'tür. Rusya içine geçiniz. Şaman Türkleri'nin saha-i intişârını düşününüz. O zaman anlarsınız ki, Rumeli'nin Garb sahillerinden Çin hududuna kadar yayılmış geniş bir Türk sahası var. Bugünkü idbar ve felâketimiz ne kadar büyük olursa olsun, bu milletin Adriyatik'ten Pekin'e kadar yayılmış bir intişâr sahası olduğunu düşünmek ne büyük bir tesellidir. Tarihimizin iki buçuk asırdan beri devam eden devrilmesi yıkılması, hurdahaş olması ne kadar feci ise, asırlardan beri muhtelif medeniyetlerle temas eden muhtelif akvâm içinde yaşayan bu Türkler'in benliklerini muhafaza etmesi, lisanlarını yaşatmalarına bile sirayet ettirmeleri yüksek bir saadettir".

Hamdullah Suphi Bey, konuşmasının bu bölümünde, çeşitli zamanlarda Türkler'in temas ettiği medeniyetler hakkında bilgi vermiş ve ilk temas edilen Çin uygarlığı olduğunu söylemiştir. Bu arada von Le Coq[5] gibi müsteşrikların Eski Türk medeniyetleri hakkındaki kazılarından ve keşiflerinden söz etmiştir. Sonra, Çin uygarlığının, Türk medeniyetini eritip yok edemediğini söylemiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir : "Sonra İran medeniyetiyle temas etmiştik ve bu medeniyetin tesiri pek büyük olmuştu. Evvelce Kızılarslan, Alparslan gibi Türkçe isimlerle anılan Selçuklu hükümdarları; Keyhüsrev, Keykâvus gibi Acem isimlerini takınacak kadar İran tesirine kapılmışlardı. Lâkin İran'ın bu muthiş tesiri acak münevver tabakaya mahsus kalmış, İran nüfuzu asıl Türk kitlesine katiyyen nüfuz edememişti.

Arap medeniyetinin de tesiri din vasıtasıyla büyük olmuştu. Ve lisan ilmimiz hep Arapça idi. Medreselerimizde asırlarca Arapça'nın tâmimi ile uğraşmıştık. Halbuki bu tesir de asıl Türk halkına nüfuz edemedi. Türk ,

5 Albert August vo Le Cog : 1860-1930 yılları arasında yaşamış bir Alman arkeoloğudur. Türkistan'daki kazıları yönetmiş ve Anodulu'daki gezilere katılmıştır.

yine Türk kaldı.

Sonra Bizans medeniyetiyle temas eylemiştik. Bazı kıyafetlerimize, mimarimize, arazi kanunlarımıza, birçok şeylerimize derin tesirler yapan bu medeniyet de Türk'ü değiştiremedi.

'Nihayet Garb medeniyetiyle temasa gelmiştik.'

Hamdullah Suphi Bey, konferansın bu bölümünde, baştan beri yaptığı konuşmaları özetlemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Biliyorsunuz ki kendi tarihimize ait olmak üzere dillerde dolaşan bir takım hakikatler var. Bizim istikrarsızlığımızdan bahsederler. Gittiğimiz yerlerde göçebe halinde yerleştiğimizden bahsederler. Vardığımız yerlerde ancak ordu kurduğumuzu söylerler. Bunlar hatarnâk hatvelerdir. Arkadaşlar, bunlar tarihi hakikatlere karşı söylenmiş bühtanlardır. Büyük bir vahdet arz eden dünyanın belli başlı akvâmını alınız. Bunları din nokta-i nazarından mukayese ediniz.Bugün büyük kuvvetler birer vahdet-i diniyye gösteriyor. Meselâ Slavlar Ortodoks'tur, Cermenler Protestan, Lâtinler Katolik'tir. Türkler de heyet-i umumiyyesi itibariyle Türk'türler. Orta Asya'da bir miktar hâlâ Şamani mezhebine mâlik Türk bulunmakla, Kırım'da bir miktar Musevi sâlikleri mevcut olmakla beraber Türkler heyet-i umûmiyesi itibariyle Müslüman'dırlar. Ve bu suretle bütün Türkler dinî bir vahdet göstermektedirler.

Sonra hele lisan itibariyle Türkler en medeni akvâmdan bile daha yüksek bir kabiliyet göstermişlerdir. Türkler'deki din vahdeti gibi, bir de çok kuvvetli bir lisan vahdeti var. Rumeli'den Çin hududuna kadar bütün Türkler birbirlerini kolayca anlayabilirler. Bir Buharalı ile anlaşmanız için birkaç gün kâfidir. Bir Azeri Türk'ü ile bir İstanbul Türk'ü iki gün içinde anlaşır. Halbuki bu hâl Fransa'da böyle midir? Meselâ cenûbi Fransa ile şimâli Fransa yekdiğerini bizim muhtelif Türk lehçeleri konuşan Türkler kadar kolaylıkla anlayabilirler mi? Asla! Küçücük bir emek, muhtelif Türk lehçeleri arasındaki ehemmiyetsiz farkı kaldırmaya ve bütün Türkler'i tek lehçe etrafında birleştirmeye kâfidir. İşte Rumeli'den Çin'e kadar din vahdeti, lisan vahdeti gösteren Türk ânane vahdetine de mâliktir. Bu kadar muhtelif yerlerde, muhtelif şerait içinde yaşayan Türk ırkları ne şayan-ı

hayrettir ki benliklerini muhafaza ediyorlar. Halbuki bir de Cermenler'i düşününüz. Cermenler ki Avrupa istilâsını yaptılar. Türkler gibi onlar da dört tarafa yayıldılar.Cermenler ki İtalya'yı, Fransa'yı, İspanya'yı almışlardı. Şimdi Türkler ile Cermenler'i mukayese ediniz. Doğduğu yerlerde, geçtiği ve göçtüğü yerlerde hâlâ izini değil, benliğini kaybetmeyen Türk'e bedel Cermenler ne hâldedir? Bunlar İtalya'yı aldılar; orada Cermenlik'ten bir eser yok.Lâtin medeniyeti Cermen nüfüzunu silip süpürdü.Onlar Fransa'yı da aldı.Salâhiyattar Fransız âlimleri de tasdik ediyor ki, bugün Fransızlar'ın damarında yüzde yetmiş Cermen kanı var. Öyleyken Fransa, bu Cermenlik'ten bir zerre bırakmadı. Onlar İspanya'yı aldı. Bugün orada Cermenlik'ten hangi iz ve hangi nişâne vardır? Demek ki Cermenlik, yalnız kendi içinde ve kendi kabuğunda yaşıyor. Geçtiği yerlerden ve istilâ ettiği memleketlerden bütün izleri silindi. Ve İspanya, Fransa, İtalya; her yerde Cermenlik temas ettiği medeniyetler tarafından massedildi. Halbuki buna mukabil, bir de Türkler'i düşününüz. Türk, menşeinde yine bugünkü lisanını muhafaza ediyor. Geçtiği yerlerde, istilâ ettiği memleketlerde Türk hâlâ yaşıyor. Her yerde kaybolan Cermenliğe mukâbil; Türk, her tarafta mevcuttur. Çin hududundan Arnavutluk'a kadar Türk tarihinde ne kadar muhtelif hükümet kurdu? Bunların adedini ben bilmiyorum? Zannetmem ki, başkasının ilmi de bunu bilmeye kâfi olsun.Yalnız hepimiz, Türkler'in kurduğu bu sayısız hükümetlerden ancak belli başlılarını bilebiliyoruz. Size bu belli başlı hükümetleri sayacak değilim. Yalnız şunu söyleyeyim ki, Asya'nın ortasında başlayan Türk tarihi, merkez sıkletini gittikçe garba nakletti. Büyük Türk Devlet-i Selçukiyyessi'nin merkez sıkleti İsfahan idi. Türklük Anadolu'ya geçince, o sıklet merkezi Konya'ya, İznik'e intikal etti. Anadolu Selçuk Devleti, Osmanlı târihine istihâle edince; Bursa, Edirne, İstanbul'u payihat yapmak suretiyle, o merkez sıkletin hep garba doğru ilerdiğini görüyoruz."

Hamdullah Suphi Bey burada, Türkler ile Bizanslılar'ı mukayese etmiştir. Bizans'ın kuvvetini teşkil eden sebeplerin bizim de kuvvetimiz olduğunu; Bizans'ın çöküşünü hazırlayan nedenlerin bizim de zaafımızı intâç ettiğini ifade etmiştir. Bizans'ın iyi ve kötü taraflarının de bize intikal ettiğini anlattıktan sonra Bizans tarihi ile bizim tarihimizin benzer noktalarını saymıştır. Sonra konuşmasına şöyle devam etmiştir:

"Bizans dinî bir devletti. Orada Ortodoksluğu kabul eden Bizans va-

tandaşı oluyordu.Muhtelif akvâm orada hep Ortodoksluk vahdeti altında bir halita halinde yaşadılar. Bizim hükümetimiz de dinî bir hükümetti. Bizde de İslâmlığı kabul eden herkes derhal Osmanlı vatandaşı oluyordu.

Bizans'ın en büyük kuvvet menbâı Anadolu idi. Anadolu'dan aldığı askerleri Rumeli hududuna gönderiyordu. Biz de öyle yaptık. Bizim de Anadolu en büyük asker ve kuvvet menbâımız oldu. Bizans'ın teşkilât–ı askeriyyesi de, bizim teşkilât-ı askeriyyemize benziyordu. Bizans'taki arazi taksimatı da bizim tımar ve zeamet usüllerimizin aynı idi. Sonra Bizans sarayındaki teşkilâtı bizde de aynen görüyoruz. Haremağası denilen o siyah ucubeler, bizim saraylarımıza da Bizans'tan intikal etti. Sonra, aile teşkilâtımız da Bizans ile büyük bir müşabehet arz ediyor. Harem ve selâmlık ikiliği bize Bizans'tan intikal etmişti. Nihayet Bizans ile aramızdaki müşabehetlerden en mühim bir nokta da onu tehdit eden esbâb-ı hâriciyyenin bizde de aynen devam etmesi idi. Bizans hep İslâvlar'da çarpışmıştı. Biz de öyle olduk. Bizans, Akdeniz'e inmek isteyen milletlerin hücümâtına mâruz kalmıştır. Biz de aynı milletlerle uğraştık. Rusya'da, Büyük Petro'ya istinat edilen muhayyel vasiyetnâmeyi bilirsiniz. Bunun aslı ve hakikatı ne olursa olsun, şurası âşikâr ki, Rusya Akdeniz'e inmek istedi ve Bizanslılar'la, bizimle hep bu gaye için çarpıştı. Bulgarlar'ın Akdeniz'e inmek emellerini söylemeye hâcet yok. Harp sosyalistleri bile Umûmi Harp'ten sonra, Avrupa devletlerine verdikleri muhtırada açıkça Sırbistan'ın Akdeniz'e inmek zaruretinden bahsettiler. Biz Rusya ile Avusturya ile bir-iki asırdan beri hep Akdeniz için çarpıştık. Akdeniz, bütün şimal milletleri için büyük bir mıknatısiyete hâizdir. Halbuki biz Akdeniz'in etrafını çevirmiştik. Fransız ve İtalya dahi hep Akdeniz'in Afrika sahillerine inmek için bizimle mücadele ettiler."

Hamdullah Suphi Bey, konuşmasının bu kısmında Akdeniz sebebiyle bizim, Hint yolu üzerinde bulunduğumuzu ve bundan dolayı mâruz kaldığımız tehlikeleri anlatarak konuşmasının ilk bölümünü bitirmiştir.

Konuşmasının ikinci kısmında ise bizim, Avrupa medeniyeti ile temasımıza ve bizim bu medeniyet ile olan münasebetlerimize değinmiş ve şunları söylemiştir.

"Onaltıncı asr-ı milâdî, Türklüğün en haşmetli devridir. 1526 senesinde

biz, Avrupa'nın merkezinde Mohaç Harbi'ni kazanırken, aynı tarihte diğer bir Türk kolu Hindistan'ı zaptediyor ve orada üç asır kadar devam eden Babürî Hükümeti'ni kuruyordu. Siz, bir Hindistan'ı, bir de Avrupa merkezini düşününüz. Ve bu iki Türk hükümetinden başka bir de şimaldeki Kazan ve Astahan'da tesis eden vasi Altınordu Devleti'ni gözününüzün önüne getiriniz. O tarihte Türklüğün ne kadar vasi bir sahada, ne kadar haşmetli üç saltanat kurduğunu anlarsınız. Mohaç, Delhi, Kazan. Biri Hint'de, diğeri Avrupa merkezinde, üçüncüsü şimalde bulunan bu üç zirve, türk haşmetinin bize, onaltıncı asırda üç şâhikasını gösteriyor. Türklüğün bu müthiş ittisa kudretindeki azameti anlamak için, yalnız bu üç Türk saltanatından Osmanlı Devleti'nin mahiyetini düşününüz. Emeviler'in koskoca Şam Devleti, bizim mütevazi bir vilâyetimizdi. Hıristiyanlar, Museviler ve İslâmlar nazarında mukaddes bir belde olan Kudüs, sadece bir sancağımızdı. Dünyanın en eski tarihlerini doğuran ve en kadîm saltanatlarını kuran Mısır, bir avuç memurumuz tarafından idare edilen bir eyâletimizdi. Beş, altı asırlık hayatı olan o muhteşem Abbasiye Devleti'nin ülkesi, bir valimizin idaresine tevdi edilmiş bir vilâyetçikti.

Boğdan'dan, Halep'e, Şam'dan Trablusgarb'a, Cezayir'den Bosna-Hersek'e, Tuna'dan Rus içerlerine kadar lâyünad hükümetler ve saltanatlar üzerine kurulmuş olan bu Osmanlı Devleti; eski Roma İmparatorluğu gibi bugünkü İngiliz İmparatorluğu gibi tarihin tanıdığı en haşmetli bir imparatorluk idi.

Büyük bir saltanat üstünde kurulan bu müthiş imparatorluğu Türkler'in nasıl idare ettiğini, bu kadar muhtelif akvâm ve millete Türkler'in nasıl hâkim olduğunu tetkik eden bir İngiliz müverrihi pek haklı olarak diyor ki:

"Bir tek Türk'ün Mısır kalabalığı içinde yürümesi, lâzım gelen sükûn ve itâatı temine kâfi geliyordu!

Bahri Türkler'den başlayarak Osmanlı Türkleri'ne, Gazneliler'den başlayarak Hidiv devrine kadar; Bağdat ve Şam'dan ve Hicaz ve Trablus'tan başlayarak Rusya'nın şimâline kadar Türkler'in kurdukları hükümetleri düşününüz, Bütün bu hükümetlerin, kavmi mühâceretleri ile değil, küçük zümreler halinde istilâ edildiğini göz önüne getiriniz. Bu kadar akvâma hâkim olmanın sırrını, o İngiliz müverrihinden başka türlü izâh etmenin

mümkün olmadığını hakikaten takdir edersiniz. Meselâ Trablus çöllerinde, geceleri mehtap altında türkü söylerek giden yeniçeri kulları, bütün o çöllerin ve beldelerin sükûn ve asayişini temine kâfi geliyordu."

"İşte bu haşmetli imparatorlukta, zaaf ve inhilâl başladı. Bütün İslâm dünyası için için çürümeye ve sarsılmaya başladı. Çünkü arkadaşlar, yeni bir medeniyet doğmuştur. Bu yeni medeniyet, önüne çıkan her türlü mevâniyi devirerek, muzaffer bayraklarını her yere, her yere dikiyordu, bu yeni medeniyetin savletine karşı, İslâm dünyasının muhtelif cihetlerini yalnız bir-iki millet tutuyordu: Biri Türkler, diğeri Araplar.

Araplar centip cephesinde küçük bir kısmı müdafaa ediyorlardı. Bu cephe Endülüs cepnesi idi. Garbın yeni medeniyeti, daha başlangıçta, bu Arap cephesini çabuk devirdi. Endülüs'ün, güzellik nâmına yarattığı o harikalar hep târümâr, bütün Endülüs medeniyeti hurdahâş oldu.

Mücadele, Arap'ın mağlûbiyeti ile Avrupa'da nihayet bulduktan sonra, garb savleti Araplar'ı, menbalarına kadar, yani Afrika'ya kadar takip etti. Araplar'ı Afrika'da dahi yakalayıp orada dahi mağlûp etti. Avrupa savletine karşı islâm dünyasının diğer cihetlerini hep Türkler müdafaa ediyorlardı. kazan ve Astrahan Türkleri şimal cephesini müdafaa ediyorlardı. Bu Altınordu Devleti'nin Rusya içerlerinde müdafaa ettiği cepheden sonra ikinci Türk cephesi Hindistan idi. Türkler Delhi ve Ağra'da şüphesiz en yüksek medeniyetlerinden birini kurmuşlardı. İşte buradaki "Babûri" hükümeti de Avrupa medeniyetinin savletine dayanmak için uğraşıyordu.

Üçüncü cephe, asıl ve muhim cephe bizim cephemiz, Osmanlı Türkleri'nin müdafaa ettiği cephe idi. Garbın savletkâr medeniyeti Arap cephesini devirdikten sonra,bu Türk cephelerinin üzerine saldırdı. Şimaldeki Altınordu Devleti yıkıldı. Cenuptaki Hint Devleti dayanamadı. Şimal cephesini deviren Ruslar, Hint'deki bu Türk cephesini deviren de İngilizler idi, İngilizler şimdi anûdane bir siyasetle İstanbul'da yapmak istediklerini, o zaman Hint saraylarında yaptılar. Nihayet 1856 tarihinde sipahilerin isyanında son Delhi hükümdarı da ortadan kaldırıldıktan sonra, o askerleri Delhi'nin Büyük Camii'nde topladılar. Ve hepsinin şakaklarına kurşun sıkarak öldürdüler. Fakat efendiler, bütün bu göçen Türk cepheleri içinde yalnız bir cephe vardı ki, çok dayanıyordu, çok büyük bir mukavemet kud-

reti gösteriyordu. Bu cephe bizim cephemizdi.

O zamana kadar, çarpıştığı bütün medeniyetleri mağlûp eden Osmanlı Türkleri de, bu yeni Garb medeniyeti karşısında aciz kaldı. Bizi Avrupa-yı merkezîde mağlûp eden Garp medeniyeti, Karlofça Muahedesi'nden beri bizi tekmeleye tekmeleye ta Avrupa sahillerine, İstanbul surlarının dibine kadar attı. Lâkin arkadaşar, bu savletkâr medeniyet karşısında yıkılan yalnız biz, yalnız Türk cepheleri, yalnız İslâm dünyası değildi. O medeniyet bütün kıtalara ve bütün dünyaya saldırdı. Ve o medeniyetin önünde bütün kıtalar ve diğer bütün milletler ve medeniyetler hep diz çöktüler. Avrupa'dan doğan bu medeniyetin karşısında dünyanın diğer dört kıtasının vaziyetini düşününüz.

Bu kıtalar içinde Asya kıtası yine en çok mukavemet gösteren en fazla daynan bir kıta oldu. Çünkü Asya, mâziyi unutmayan milletlerle doludur. Asya, medeniyetler doğuran, tarihler kuran efendi bir kıtadır.

Garb medeniyetinin savleti karşısında diğer kıtalar, Asya kadar değil hemen hiç dayanamadılar İşte Afrika ; Fransız Generali Lyautey'in[6] 40.000 kişilik ordusu, Afrika'nın en kudretli hükümeti olan Fas Devlet-i İslâmiyesi'ni üç ay içinde baştan başa hurdahâş etti. Bugün bütün Afrika; şimalden cenuba, şarktan garba kadar bütün Afrika, Garb'ın esiridir.

Sonra Avustralya kıtası ise, sırtındaki eski halkından ancak bir avuç vahşi taşıyor.

Amerika'ya gelince; tilvâki eski Amerikalılar'ın kâdim medeniyetleri vardı. Lâkin Garb'ın yeni medeniyeti orayı da baştan başa çiğnedi ve bu medeniyet orada da baştan başa muzafferdir.

İşte hiç mukavemet edemeyen bu kıtalara bedel, yine en çok dayanan Asya kıtası oldu. Fakat diğer kıtalar kadar çabuk maglûp olmamakla beraber, Asya da bu medeniyete mukavemet etmedi. Üç yüz milyonluk nüfusu muhtevi Hindistan, bir avuç İngiliz'in esiri oldu. Üç yüz milyonluk bir halkın vatanı olan bu koca kıtayı ne kadar İngiliz idare ediyor biliyor mu-

6 Lyautey: 1854-1934. Çeşitli askeri görevlere bulunmuş ve 1912'de Fas Genel Valiliği'ne atanmıştır. 1916-1917 yıllarında Fransa'da savaş bakanlığı yapmış ve 1921'de de Fransız mareşali olmuştur.

sunuz? Yirmi bin İngiliz!

Sonra dört yüz milyonluk Çin, başlı başına bir âlem olan, yarattığı medeniyetin menbâını anlamak için hiç olmazsa sekiz-on bin sene evveline kadar girilmesi lâzım gelen Çin dahi Garb medeniyet-i savleti karşında hiç mukavemet edemedi. Pekin'de, Çin hakanlarının ipekli döşeklerinde Fransız, İngiliz neferleri yatıyor.

Bütün bunlara rağmen Avrupa medeniyeti karşısında, diğer kıtalara nisbetle en çok mukavemet eden Asya'dır. Asya'da da Hind Çin gibi üç, dörtyüz milyonluk kıtaların devrilmesine mukabil bir millet var ki, hâlâ mukavemet ediyor. Her felâketten sonra daima başını doğrultan, en ümitsiz bir inhizamdan sonra daima yeni bir zindegi ile ayağa kalkan bu millet biziz efendiler. Biz Türkleriz. Bu kadar hayatiyet kudreti gösteren, vaktiyle en büyük imparatorlukları bayrağının altında, mütevâzi birer vilâyet yapan, evvelce Avrupa-yı merkeziyeye kadar sokulan bu millet, nasıl oldu da Anadolu'nun göbeğine kadar atıldı? Nasıl oldu da Avrupa'nın en sefil bir milleti olan Yunanistan bizimle ta Sakarya'da harp etti? Bundan elli sene evvel yaşayan bir Türk, mezarından kalksa da bugünkü hâli görse, o zavallı, mutlaka yerle göğü inletecek bir feryatla haykırır ve mutlaka çıldırdı.

Mütemâdi felâketlerin ruhumuzu nasırlandırması yüzünden bizim bugün tahammül edebildiğimiz bu feci manzaraya mezarından kalkan hangi ced inanır ve hangi ced tahammül edebilir? Nasıl oldu da ruhumuzdaki bütün o hayat kudretine rağmen biz bu hâle düştük?"

Hamdullah Suphi Bey, biraz durmuş ve hastalığın sebeplerini açıklamıştır. Batı medeniyetinin diğer medeniyetleri nasıl devirdiğini, diğer uygarlıkların, Batı karşısında niçin mağlûp olduğunu anlatmış ve sözlerine şöyle devam etmiştir : "Arkadaşlar. Şark, muhafazakârlıkta maruftur. Beni affetmenizi rica ederim, açıkça söylüyorum. Şark, içinden yavaş yavaş çürümüş, müstehâse haline gelmiştir. Şark baştan başa bir müzedir. Başka yerlerde asırlardan beri envâi kaybolmuş her şey, Şark'ta olduğu gibi yaşar. Anadolu'dan ta Moğolistan hudutlarına kadar, vesâit-i nakliye nâmına gördüğümüz kağnı arabasını, başka milletler ancak itina ile müzelerde saklarlar, herkes orada böyle bir şeye hayretle bakar ve onu ezmine-î kablettârihiyyeden bir garibe seyreder gibi tetkik eder. Vesâit-i nakliyemizden

bina inşaatımıza, inşa vesâitinden giydiğimiz elbiselere kadar, ne kadar müze kaçkını eşya varsa, Anadolu'da ve Şark'ta bütün bunları görebilirsiniz. Nakliyatımızı, hâlâ dört bin sene evvelki vesâit ile yaparız, binalarımızı bundan binlerce sene evvel olduğu gibi çamuru kurutarak inşa ederiz. Çobanlarımızın sırtında gördüğünüz yamçıyı üç, dört bin sene evvelki resimlerde ve heykellerde görebiliyorsunuz. İskender-i kebirin, Lehden'deki İranlılar'ın kıyafetlerini tetkik ettim. Bugün Mercan yokuşundan eşekleri yeden Acem fincancıları da hâlâ aynı kıyafeti taşıyorlar. Bir daha tekrar ediyorum efendiler, bütün Şark muhafazakârdır. Bütün Şark hâlâ bağdaş kuruyor. Biz hocalarımız etrafında, İran halkı ahundlarının etrafında, Hint ve Çin-Buda rahiplerinin etrafında hep bağdaş kurdu."

Hamdullah Suphi Bey, Şark'taki bu muhafazakârlığı genel olarak anlatmış, bizim muhafazakârlığı bırakarak yenilik hayatına nasıl atıldığımızı, hangi mecburiyetlerle Avrupa medeniyetini kabule mecbur olduğumuzu izâh etmiş ve şunları söylemiştir : "Bize, muhafazakârlığı bıraktıran ve bizi teceddüde kabule ilk mecbur eden sebep bir hâdise-i askeriyedir. Seksen bin kişilik bir ordumuz bir avuç Yunanlı eşkiyasının çıkardığı Mora ihtilâfını, aylarca ve aylarca uğraştığı halde bastıramamıştı. Nihayet Mısır'dan Mehmet Ali Paşa'nın onbin kişilik bir kuvveti geldi, üç haftada ihtilâli hurdahâş etti. Bu hadise başta Sultan Mahmut olmak üzere birçok ricâlimize Avrupa medeniyetinin usülleri vesaitiyle mücehhez yeni askerliğin ne demek olduğunu en canlı bir surette göstermişti. Fakat ikinci bir vakaya ihtiyaç vardı.

Mısır'dan kalkan onbeş, yirmi bin kişilik bir kuvvet bizim 80-90 bin kişilik bir kuvvetimizi tarumar etmiş, Kütahya kapılarına kadar gelmişti. O zaman bizim ordumuzda bir Alman zâbiti vardı. Molteke nâmındaki bu zâbit , ordumuza yeni tabiye vermek istedi. Fakat eski kafada giden Ahmet Paşa bunu dinlemedi. Bildiği köhne usullerle harp etti. Lâkin neticede Fransız zâbitlerinin idaresinde sevk edilen İbrahim Paşa'nın bizim beşte birimiz kadar olan küçük ordusuna müthiş surette mağlûp oldu. Artık bu ikinci hâdise ispat etti ki, hala biz eski muhafazakârlığımızda ısrar edersek mahvolup gideceğiz. Bunu hem padişah, hem birçok ülemâmız, hem münevver ricâlimiz artık kati olarak anlamışlardı. Bu suretle ilk teceddüt, bize doğrudan doğruya doğruya askerlik vasıtasıyla girdi. Marmara'dan girenler Haydarpaşa'nın ileri doğru bir çıkıntı teşkil eden sırtındaki büyük ve muh-

teşem bir bina görürler. Bu, askerlerimize yeni terbiye vermek üzere teşkil edilmiş Selimiye Kışlası'dır.

Sonra ilim sahasında dahi ilk teceddüt bize askerlik ile girdi. Ordumuzu, Garb usulü ile terbiye edecek muallimler yetiştirmek üzere teşkil edilen Mühendishâne-i Berri bizim ilk mektebimizdir. Ondan sonra Bahriye Mektebimiz yapıldı. 1845'de dahi Galasaray Sultânisi tesis edildi. Nihayet teceddüt âbidemizin en büyük iki zafer âbidesi olan müessesemiz kuruldu; biri Mekteb-i Harbiye, diğeri Mekteb-i Tıbbiye. Zâbitlerimiz ve doktorlarımızın kendi meslekleri dahilinde bu millete yaptıkları hizmetlerden başka, bu iki mektebin diğer büyük bir hizmeti de Harbiye ile Tıbbiye'nin bizdeki yeniliğe karşı, uyanan aksülamellere mukavemet eden bir kaynak ve bir fikir ocağı olmalarıdır."

Hamdullah Suphi Bey, bütün bunlara rağmen zaman zaman irticanın baş gösterdiğini ve zaman zaman zaferler kazandığımızı anlatmıştır. Dârülmualimin macerasını bir misal olarak zikretmiştir. Maarif Nazırı Kemal Bey ilk defa Dârülmuallimin açıyor. Sultan Mecit ilk defa sınavlara mümeyyiz olarak katılıyor. Padişah bundan çok memnun oluyor ve Kemal Efendi'yi vezir yapıyor. Lâkin bir gün yenilik düşmanı bir muallim, çocukların ellerine resim albümü verilmiş diye şehri velveleye veriyor. Kabaran galeyan karşısında Kemal Paşa Avrupa'ya kaçıyor. O zaman çıkan bu köhne ses daha evvel Ahmed-i Sâlis devrinde de aynı endişe ile matbaacılığı yıkmış ve terakkimize pekçok geri atmıştı. Bu ses, bu misallerde olduğu gibi bazen doğrudan doğruya, bazen el altından duyulmuştur. Bazan siyaset sahnesinde kendini işittirmiş, bazen da 31 Mart'ta olduğu gibi, bir kıyam şeklinde tecelli etmiştir.

Hamdullah Suphi Bey, bu bilgileri anlattıktan sonra neticeye girmiş ve şunları söylemiştir : "Arkadaşlar, ortada bir Osmanlı Devleti var. Bu devlet, Kanûni zamanında 195 milyonluk bir nüfusa mâlikti. Şimdi sekiz, dokuz milyonluk kaldı. Buna rağmen biz hâlâ ayakta ve hâlâ yıkılmadık. Ne için tamamen yıkılmadık ve ne için diğer İslâm devletlerine nisbetle biz hâlâ bir kudret gösteriyoruz? Çünkü biz Garb medeniyetinin birtakım usullerini ve müesseselerini aldık.Yeni sistemde askerî ve ilmî mektepler açtık. İşte hâlâ ayakta isek ve diğer İslâm milletlerine nisbetle bâriz bir kudret gösteriyorsak sebebi budur. Halbuki bir de meselâ Fas'ı düşününüz. Bu

İslâm devletini ziyaret eden Piyer Loti diyor ki: "Bir kurşun kubbeli medreselerin altında hâlâ üçbin sene evvelki ilimler yaşıyor. Onlar hâlâ Yunanı kadim feylesoflarının münakaşalarını nakletmekten ileri gitmemişler. Buralara yeni asırların hiçbir fikri girmemiş. Sanki bu kubbelerin üstünde kalın bir ölüm havası var."

İşte bizim kudretimizin sebebi, Fas gibi olmayışımızdır. Lâkin buna rağmen kendimizi tamamiyle kurtulmuş farz edebilir miyiz? Buna da tamıyle evet diyemeyiz. Çünkü yaptığımız teceddüt hâlâ tamam değildir. Garb medeniyetini hâlâ tamamiyle kendimize mal edemedik. İşte efendiler, memleketimiz hem büsbütün kurtulmamıştır, hem büsbütün yıkılmamıştır. Kurtulmuştur, çünkü aldığımız medeniyet yarımdır. Yıkılmamıştır, çünkü yarım da olsa aldığımız bir medeniyet var."

Hamdullah Suphi Bey burada, Garb medeniyetine uymanın ne demek olduğunu anlatmak için iktisadî sahadan bir misal vermiş ve dikkatleri sanatlarımız üzerine çekerek şunları söylemiştir : "Bizim Çaldıran ve Mohaç seferlerimizi yapan ordularımızın iğneden ipliğe kadar bütün ihtiyâcâtı, o binlerce ve binlerce levâzım vesâitini hep kendi sanatkârlarımız temin ediyordu. Yalnız İstanbul'da öyle esnaflarımız vardı ki, bazısının efrâdı 1200'ü bazısının da 1600'ü buluyordu. Evliya Çelebi'nin yazdığı veçhile, Murad-ı Râbi zamanında padişahın önünde resmî geçit yapan esnafın geçişi saatlerce devam etmiştir. Eski İstanbul mahallelerinin ismi, çoğu esnaf isimleriyle anılırdı. Bütün esnaflarımızdan, bu çok kıymetli millî sanatlarımızdan şimdi eser kalmadı. Ne için? Ben, bu sanatkârlarımızdan Hafız Ahmet Efendi isminde bir sanatçı tanırım. Bu gayet güzel ve mâhirane saatler imâl ederdi, lâkin yaşayamadı. Çünkü Garb medeniyeti el sanatı yerine makine sanatını ikâme etmişti. Hafız Ahmet Efendi, bu yeni sanata uyacağına, babasından gördüğü şekilde devam etti.

Meselâ İsviçre ve Belçika saatleri de Hafız Ahmet Efendi gibi bir müddet bildikleri gibi ısrar etmek istediler. Fakat baktılar ki, makina sanatına uymazlarsa el ile sanatı yaşatmak mümkün değildir. Derhal göreneği bıraktılar. Yeni hayatın zaruretini kabul ettiler. İşte bu sayede, o yerler bugün de saatçilikte birinciliği muhafaza ediyorlar."

Hamdullah Suphi Bey, Garb medeniyetini kabul etmenin bir milleti

nasıl dirilttiğine dair kendi içimizden örnekler vermiştir. Ermeni ve Rumlar'ın Garb medeniyetini bize göre daha geniş surette kabul etmeleri yüzünden mazhar oldukları inkişafı anlatmıştır. Bizim de onlar gibi asrî zihniyetle çalışmamız gerektiğini söylemiştir. Sonra Rusya'ya geçmiş, Büyük Petro'nun Ruslar'ı çağdaşlaştırmaktaki gayretlerini anlatmıştır. Avrupa medeniyetini alan Ruslar'ın bizi bir, iki asırdır zor durumda bıraktıklarını izâh etmiştir. Bunun sonunda ilerleyen Ruslar'ın, bizden toprak aldıklarını söylemiştir. Eğer Petro böyle yapmasaydı, Ruslar böyle olmaz, bize bu kadar zarar vermez, biz de kendi kendimize devam ederdik demiştir.

Hamdullah Suphi Bey, kurtulmamız için Garp medeniyetini almaktan başka çârenin kalmadığını söylemiştir. Sonra Garb medeniyetini alırsak, dinî ve millî benliğimizi kaybederiz diyenlere cevap vermiş ve şunları söylemiştir : "Arkadaşlar, tamamiyle kurtulmamızın tek çâresi var: Garplılar'ı kuvvetli yapan esbâbın kâffesini almak ve onları kendimize mal etmek. Yalnız bu hususta muhafazakârlarımızı endişeye düşüren bir şey var. Onlar Garb medeniyetini alırsak kendi dinimizi, kendi benliğimizi kaybedeceğimizden korkuyorlar. Sizi temin ederim ki efendiler, hakikat bunun tamamen zıddıdır. Biz Garb medeniyetini tamamiyle alınca daha çok dindar ve daha çok millî benliğimize sahip olacağız. Bu öyle bir medeniyet ki, girdiği yere kendine belâ olacak sebepleri de beraberinde götürür. Çünkü Garb medeniyeti nereye girdiyse, oraya hürriyet aşkını, esarete tahammül etmemek azmını de soktu. İşte Mısır. Bu medeniyet oraya girdi, fakat görüyorsunuz ki Mısır ayaklanmıştır. Mısır'ın elinde bugün top yok, tüfek yok, kuvvet yok. Lâkin kalplerinde hürriyet aşkı, ruhlarında istiklâl imanı var. Mısır kadınları, beyaz ihramlarına akıttıkları kırmızı kanlarla ihtilâl bayrakları yapıyorlar. İngiliz mitralyözlerine göğüs gererek yaralanan Mısır gençlerinin sokaklarda akıttıkları kanlardan küçük şelâleler husûle geliyor Artık Mısır'da parlayan bu ateş hiçbir surette söndürülemez. Avrupa medeniyeti işte böyle her vardığı, her istilâ ettiği milletin izzet-i nefsini uyandırır. Onun milliyet hissini canlandırır. Çünkü Avrupalılar kendi hodgâmlıkları ile bunu hazırlarlar. Ben bir Arap'a efendi olamam, bir Arap benim hâkimiyetimden o kadar rencide olamaz. Halbuki Hint'in en büyük Müslüman'ı, en maruf bir adamı bile meselâ şimendiferde bir İngiliz'in bulunduğu vagona binemez.

Biz Avrupa medeniyetinin girmesiyle dinimizin ve benliğimizin gi-

deceğinden hiç korkmayalım. İstanbul'da Amerikan Koleji diye bir mektep tanırım ki, orada Rum, Ermeni, Bulgar, Sırp, Türk, Firenk birçok milletler vardır. Hiçbir milletin kendi mektebindeki milliyet hissi bu muhtelif milletlerin Amerikan Koleji'ndeki milliyet hisleri kadar kuvvetli değildir. Orada Türk çocukları, hiçbir vatanî vesile olmaz ki kendi aralarında bir miktar para toplamasınlar. Odunları birbirine verdiğiniz vakit nasıl ısınırsa, muhtelif milletler yan yana yaşayınca öyle ateşleniyorlar."

"Hamdullah Suphi Bey, Avrupa'daki Katolik ve Protestanlık'tan söz etmiş; iki mezhep arasındaki farkın, Hıristiyanlık ve İslâmlık kadar farklı olduğunu söylemiştir. Avrupa milletlerinin Hıristiyan olmakla birlikte kendi milliyetlerinin ayrı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Avrupa medeniyetinin milli benlikleri imhâ değil, ihya ettiğini ifade etmiştir. Konuşmasının devamında, Balkan milletlerine göre medenî noksanlıklarımızın bulunduğunu anlatmış; Anadolu'da belediye bulunmadığını da söylemiştir. Ancak Kastamonu belediyesindeki çağdaş faaliyetten ve onu münevver başkanı Dr. Fazıl Berki Bey'den övgüyle söz etmiş ve 2 saat 10 dakika süren konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir:

"Efendiler, sözlerime bir intihâ olmak üzere bir daha tekrar ediyorum. Dört el ile mâziye sarılalım ve Avrupa medeniyetine sırtımızı çevirelim dersek büsbütün ölürüz. Lâkin şimdiye kadar yaptığımız gibi, bu medeniyeti yarım yamalak alırsak kendimizi kurtarmış olamayız. Bir adım ileri, bir adım geri gitmek bizi halâsa götürmeye kâfi değildir. Şunu iyi bilelim ki, bugünkü Garb medeniyeti muzafferdir, galiptir. Biz, onun galibiyeti tevlidinden ve bizim mağlûbiyetimizi intâç eden esbâbı çok iyi tahkik etmeli ve o esbâbı kendimize çekmeliyiz. Avrupa'yı muzaffer eden sebep bize ne zaman gelirse, o zaman anlayacağız ki, biz hakikî zafere vardık."

SÖZLÜK

Ahund:	Din adamı.
Aksülamel:	Reaksiyon, tepki.
Anûd:	İnatçı.
Bühtan:	Yalan, iftira.
Ezmine-i kablettarih:	Tarih öncesi zaman
Gulâne:	Korkutucu, korkunç.
Halâs:	Kurtuluş.
Halita:	Karışım.
Hatar:	Tehlike.
Hatarnâk:	Tehlikeli, korkulu.
İdbar :	Talihsizlik.
İhata:	Kuşatma.
İmtisas:	Emme, emerek çekme.
İnhilâl:	Dağılma.
İntitat:	Çökme, yıkılma.
İnhizam:	Hezimet, yenilgi.
İntaç:	Netice, sonuç.
İntiha:	Son.
İntişar:	Yayılma, dağılma.
İttisa:	Genişleme, yayılma.
İzmihlâl:	Yok olma.
Kâffesi:	Hepsi.
Lâyuad:	Pek çok.
Maişet:	Geçinme, yaşayış.
Ma'ruf:	Bilinen, tanınmış.